

Evropská digitální knihovna a autorské právo

Adéla Faladová

odbor autorského práva, Ministerstvo kultury

adela.faladova@mkr.cz

INFORUM 2008: 14. konference o profesionálních informačních zdrojích
Praha, 28. - 30.5. 2008

Abstrakt:

Příspěvek je věnován evropskému projektu Evropská digitální knihovna (EDK). Cílem projektu EDK je zpřístupnit široké veřejnosti evropské kulturní a vědecké dědictví prostřednictvím jednoho mnohojazyčného přístupového bodu (internetového portálu). Obsahem, který má být takto zpřístupněn se rozumí knihy, filmy, obrazy, fotografie, zvukové nahrávky atp. S realizací projektu je spojena řada otázek týkajících se autorského práva - možnosti digitalizace obsahu, zpřístupňování obsahu v případě tzv. osiřelých děl, zpřístupňování děl nedostupných na trhu a otázky spojené s tzv. web-harvestingem – při jejichž řešení je nutno respektovat existující právní normy – národní, evropské i mezinárodní.

Veškeré autorskoprávní otázky by měly být konzultovány se zástupci nositelů práv. Za tím účelem zřídilo Ministerstvo kultury neformální pracovní skupinu složenou ze zástupců zainteresovaných stran (nositelů práv, knihoven, muzeí, galerií a archivů). S cílem pomoci členským státům při řešení autorskoprávních otázek zřídila Evropská komise v rámci Skupiny expertů na vysoké úrovni podskupinu pro autorské právo, která již vypracovala několik doporučení pro řešení autorskoprávních otázek souvisejících s EDK. Podobnými problémy se již zabývaly i další instituce a také státy mimo EU.

Evropská digitální knihovna a autorské právo (Inforum 2008)

Adéla Faladová

V roce 2005 zahájila Evropská komise velmi ambiciózní projekt nazývaný Digitální knihovna či Evropská digitální knihovna (dále jen „EDK“). Cílem projektu je zpřístupnit veřejnosti, a to nejen v Evropě, ale na celém světě, evropské kulturní a vědecké dědictví prostřednictvím jednoho mnohojazyčného přístupového bodu - internetového portálu. V rámci projektu mají být zpřístupněny nejen knihy, jak by se na první pohled mohlo zdát z názvu projektu, ale jakýkoli kulturní či historický a vědecký obsah – kromě literárních děl a psaných dokumentů též filmy, obrazy, fotografie, zvukové nahrávky, dokumenty uchovávané v archivech, sbírky muzeí a galerií apod. V první fázi by se měly příslušné instituce zaměřit na obsah z oblasti kulturní tvorby, v druhé fázi na obsah z oblasti vědecké tvorby (vědecká a odborná díla a vědecké informace), zejména té, která je financována z veřejných zdrojů. Evropská komise se nijak netají tím, že jde mimo jiné i o reakci na obdobné iniciativy společnosti Google.

Projekt EDK je Evropskou komisí považován za vlajkovou loď Strategie „i2010 - evropská informační společnost pro růst a zaměstnanost“, vyhlášené Evropskou komisí v červnu 2005. Strategie je klíčovým prvkem obnovené Lisabonské strategie pro růst a zaměstnanost a navazuje na předchozí iniciativu „eEurope initiative“ z roku 2000.¹ Cílem projektu EDK je usnadnit používání multimediálních zdrojů a zvýšit jeho atraktivitu, přičemž má navázat na bohaté dědictví Evropy ve spojování multikulturních a vícejazyčných prostředí s technologickým pokrokem a novými obchodními modely.

Pro úspěšnou realizaci projektu EDK bude nutné vyřešit celou řadu problémů počínaje financováním, přes otázky technické a organizační povahy a v neposlední řadě také otázky právní, mj. i otázky související s ochranou autorských práv. Respekt k autorským právům je jedním z klíčových principů, zmíněným ve všech dokumentech evropských institucí souvisejících s projektem EDK, jimiž se realizace projektu má řídit - a který má odlišit EDK od zmíněného projektu společnosti Google, která si s dodržováním autorských práv příliš starosti nedělá.²

---

¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0229:FIN:CS:DOC> ;
http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/archive/eeurope/index_en.htm.

² Nejdůležitějšími dokumenty, týkajícími se projektu EDK, jsou:

- Sdělení Evropské komise „i2010 Digitální knihovny“
(http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/communication/en_comm_digital_libraries.pdf)
- Doporučení Evropské komise o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů
(<http://www.mkcr.cz/assets/autorske-pravo/eu-a-autorske-pravo/3.pdf>)
- Závěry Rady o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů
(http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/culture_council/council_conclusions_nov_2006/cs.pdf)
- Usnesení Evropského parlamentu o "i2010: směrem k evropské digitální knihovně"
(<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0416+0+DOC+XML+V0//CS>)
- Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru – Podpora přístupu široké veřejnosti k Evropské digitální knihovně
(http://www.fep-fee.be/documents/ces268-2008_ac_en.doc)

Kulturním a vědeckým materiálem (obsahem), který by měl být digitalizován, uchováván a zejména zpřístupňován on-line veřejnosti, se rozumí nejen materiály, které jsou v tzv. veřejné doméně (*public domain*), tj. nechráněné autorskými právy, ale i materiály autorskými právy chráněné. V jejich případě bude nutno vyřešit řadu teoretických i ryze praktických autorskoprávních otázek a v některých případech se pokusit nalézt vhodná řešení, ať už legislativní či nelegislativní povahy (změnou právní úpravy, vypracováním nezávazných doporučení apod.).

Autorskými právy rozumíme zejména právo autorské (k dílu), dále práva související s právem autorským (práva výkonných umělců, výrobců zvukových a zvukově obrazových záznamů, vysílatelů), jakož i další práva chráněná autorským zákonem, zejména zvláštní právo pořizovatele databáze.³ Pro zjednodušení je uvedeno dále jen „dílo“, popř. „autorské dílo“ a „autorská práva“.

V případě projektu EDK jde především o výlučné právo na rozmnožování díla, dále právo na sdělování díla veřejnosti způsobem, že kdokoli může mít k dílu přístup na místě a v čase podle své vlastní volby zejména počítačovou nebo obdobnou sítí, a dále rovněž zvláštní právo pořizovatele databáze na vytěžování a zužitkování jím pořízené databáze.⁴ Všechna tato práva, resp. zájmy nositelů těchto práv mohou být při realizaci projektu EDK přímo či nepřímo dotčeny. Nutno připomenout, že uvedená práva jsou chráněna nejen českým autorským zákonem, ale i právem evropským, zejména směrnicemi, a dále také právem mezinárodním, tj. mezinárodními smlouvami, jichž je Česká republika smluvní stranou.⁵

Problémy s autorskými právy související s projektem EDK se týkají především digitalizace obsahu, a to především tzv. kulturního obsahu, který donedávna vůbec nevznikal v digitální podobě. V oblasti vědeckého obsahu je situace odlišná, neboť např. téměř 90 % vědeckých časopisů nyní vychází v internetové verzi a pravděpodobně již všichni píšící své odborné a vědecké práce na počítačích. Jakékoli rozmnožování díla, včetně jeho převedení z analogové do digitální podoby, je užitím díla ve smyslu autorského práva, přičemž, s výjimkami upravenými v autorském zákoně, k jakémukoli rozmnožování díla je třeba souhlasu jeho autora, popř. dědice autorských práv, či jiného vykonavatele autorských práv (např. zaměstnavatele v případě zaměstnaneckých děl apod.). Autorský zákon sice upravuje tzv. archivní a konzervační výjimku ve prospěch knihoven a dalších nevýdělečných vzdělávacích zařízení, vedou se však teoretické spory o to, v jakém počtu a v jakých formách lze tyto rozmnoženiny pořizovat. Archivní a konzervační rozmnoženiny nelze bez souhlasu autora zpřístupňovat prostřednictvím internetu on-line. Pro takové užití je rovněž třeba souhlasu nositelů práv.

Dalším velkým problémem jsou tzv. osiřelá díla (*orphan works*). Jde o taková díla, která jsou ještě chráněna autorským právem, ale jejichž autor či dědic autorských práv není znám nebo není znám jejich pobyt apod., a proto nelze licenci k užití díla (např. k digitalizaci a ke zpřístupnění on-line) získat. Velké množství obsahu tak zůstává skryto v archivech, v policích knihoven a muzeí, kde je sice možné je fyzicky dohledat a studovat, ovšem snahou

---

³ Autorský zákon dále upravuje právo nakladatele na odměnu v souvislosti s pořízením rozmnoženiny pro osobní nebo vlastní vnitřní potřebu jím vydaného díla a právo zveřejnitel dosud nezveřejněného díla. Také těchto nositelů práv se může projekt EDK určitým způsobem dotknout.

⁴ Ustanovení § 13, § 18 odst. 2 a § 90 autorského zákona.

⁵ Přehled evropských směrnic a mezinárodních smluv, jichž je Česká republika členem, lze nalézt např. na www.mkcr.cz.

Evropské komise je všechn tento "skrytý poklad" zpřístupnit co nejjednodušeji laické i odborné veřejnosti.

Problémem osiřelých děl se nezabývá jen Evropská unie. Například v Kanadě platí již od roku 1997 režim umožňující užívání osiřelých děl spočívající v tom, že se zájemce o užití takového díla poté, co se pokusil náležitě (a bezúspěšně) nalézt nositele práv, obrátí na speciální úřad (*Copyright Board of Canada*) s žádostí o udělení licence k užití uvedeného díla. Úřad posoudí, zda zájemce skutečně provedl náležité šetření, a pokud dospěje ke kladnému závěru, udělí zájemci licenční smlouvou souhlas k užití díla za stanovených podmínek a za stanovenou licenční odměnu. Úřad zpravidla stanoví, že odměna má být zaplacená kolektivnímu správci, který může vybrané odměny využít ke společnému prospěchu svých členů, resp. autorů, které zastupuje. V případě, že se nositel práv posléze objeví a ke svému dílu přihlásí, stane-li se tak ve lhůtě do 5ti let po vypršení licenční smlouvy, je mu vyplacena odměna přímo kolektivním správcem. Uživateli díla nehrozí podle této úpravy za užití díla žaloby ze strany nositele práv ani nebezpečí dalších nepředvídatelných nákladů (na odměnu autorovi, na soudní výlohy apod.).⁶ V USA byl v roce 2006 Kongresu předložen návrh právní úpravy, která nepočítá s udělením licencí úřadem či jinou institucí, pouze by měla být omezena odpovědnost uživatele za užití díla bez souhlasu autora. Pokud uživatel prokáže, že učinil vše co bylo v jeho silách, aby autora našel, bude moci autor po takovém uživateli požadovat nanejvýše "odškodnění" ve výši obvyklé licenční odměny, jakou by bývali spolu uzavřeli, kdyby uživatel autora před užitím díla našel. Autor se nebude moci domáhat odškodného, na které má nárok v případě nelegálního užití autorského díla a které je podstatně vyšší, a to až 150 000 dolarů. Výhodou tohoto systému je, že nepředstavuje žádné nároky na státní rozpočet ani žádné jiné administrativní, personální a finanční nároky na kolektivního správce či jinou instituci, která by udělovala licence. Nevýhodou pro uživatele je skutečnost, že i nadále nemá přílišnou právní jistotu, že nebude žalován a že nebude platit odškodné. Návrh této právní úpravy zatím nebyl přijat.⁷

V rámci projektu EDK by se měl řešit také problém s tzv. díly nedostupnými na trhu (*out-of-print works*). Jde o díla, která jsou dosud autorskoprávně chráněna a nositelé práv jsou známi a která již byla vydána, ale nyní už nejsou běžně dostupná v obchodech a nepředpokládá se, že by byla ještě někdy komerčně zajímavá. V případech takových děl by se mělo nalézt řešení, jak umožnit knihovnám a podobným institucím jejich zpřístupnění v rámci EDK, popř. i jejich další užití.

Autorských práv se dotýká rovněž tzv. web-harvesting provozovaný knihovnami a dalšími institucemi, spočívající ve sběru dat (obsahu) zpřístupněného třetí osobou (autorem, institucí apod.) v určitém okamžiku na internetu. V některých případech je takto zpřístupňován obsah pouze na omezenou dobu a poté, někdy nenávratně, mizí. Jakékoli on-line zpřístupňování takového obsahu je podmíněno souhlasem autora, popř. jiného nositele práv.

V oblasti vědeckých informací bude, pokud jde o problematiku autorských práv, hlavním úkolem analyzovat způsob výkonu autorských práv k vědeckým dílům (vědeckým a odborným článkům, k databázím takových děl apod.) v digitálním prostředí a nalézt optimální modely zpřístupňování vědeckých informací, jejich šíření a uchovávání. Jednou z možností nového způsobu správy autorských práv, která se, přinejmenším v zahraničí, stále více šíří zejména v akademickém prostředí, je využívání tzv. *Creative Commons* licencí.⁸

⁶ <http://www.cb-cda.gc.ca/unlocatable/brochure-e.html>,

⁷ <http://www.copyright.gov/orphan/>

⁸ www.creativecommons.org

S cílem napomoci realizaci projektu EDK rozhodla Evropská komise v únoru 2006 o zřízení skupiny odborníků z oblastí souvisejících s budováním digitálních knihoven, která má poskytovat Evropské komisi rady a doporučení, jak na evropské úrovni nejlépe řešit organizační, právní a technické problémy související s projektem EDK (tzv. Skupina expertů na vysoké úrovni - *High Level Expert Group*).⁹ V rámci této skupiny byla záhy zřízena speciální podskupina pro otázky týkající se autorských práv.¹⁰

Podskupina pro autorské právo již vydala několik doporučení.¹¹ Pro řešení problému osiřelých děl doporučuje vypracovat pravidla pro svědomité pátrání po nositelích práv k takovým dílům, dále vytvářet databáze těchto děl a zřizovat tzv. Střediska pro vyřizování autorskoprávních otázek (tzv. *Rights Clearance Centres*), přičemž takovými středisky by mohli být např. již existující kolektivní správci práv nebo úřady podobné kanadskému *Copyright Board of Canada* apod., které by na základě právní úpravy mohly udělovat svolení k užití osiřelých děl za stanovených podmínek v rámci tzv. rozšířených licencí nebo v rámci jiných režimů s obdobným účelem. Také v souvislosti s problematikou tzv. děl nedostupných na trhu navrhuje podskupina pro autorské právo zřizování databází takovýchto děl, které sami nositelé práv (nikoli někdo jiný) prohlásili za „díla nedostupná na trhu“, čímž by deklarovali nezájem je dále obchodně využívat. I pro tuto skupinu děl by měla být zřizována Střediska pro vyřizování autorskoprávních otázek, obdobná jako pro tzv. osiřelá díla. Ovšem v případech tzv. děl nedostupných na trhu by tato střediska plnila pouze doplňkovou funkci – byla by využívána vedle individuálního přímého uzavírání licenčních smluv mezi nositeli práv a uživateli (knihovnami, muzei apod.). Podskupina vypracovala rovněž vzorovou licenční smlouvu, kterou by uzavíral zájemce o užití díla již nedostupného na trhu a nositel práv, a to buď přímo nebo prostřednictvím svého zástupce, např. agentury, nebo prostřednictvím kolektivního správce, pokud by tento byl k tomu zmocněn apod.

V České republice se projekt EDK dotýká kompetencí několika ministerstev. Podstatnou část má na starosti Ministerstvo kultury (knihovny, muzea, galerie, autorská práva), menší části Ministerstvo vnitra (archivy, technické otázky) a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (věda, výzkum, vědecké informace).

V rámci Ministerstva kultury byla odborem autorského práva zřízena zatím neformální a dalším členům otevřená pracovní skupina složenou ze zástupců zainteresovaných stran (zejména nositelů práv - kolektivních správců, knihoven, muzeí, galerií a archivů). Úkolem této pracovní skupiny je zpracování „autorskoprávní“ části národní strategie pro Evropskou digitální knihovnu, a to na základě diskuze všech zainteresovaných subjektů. Podkladem bude pracovní dokument - analýza platného právního rámce a variant řešení navrhovaných Skupinou expertů na vysoké úrovni zřízenou Evropskou komisí.¹²

Praktická realizace projektu EDK byla zahájena na podzim 2007, kdy byla založena Nadace Evropská digitální knihovna (European Digital Library Foundation), která je výsledkem dohody o spolupráci mezi evropskými archivy, knihovnami, muzei a audiovizuálními archivy.¹³ Za finanční podpory Evropské komise začala příprava budoucího portálu EDK,

⁹ http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/commission_decision_on_hlg/cs.pdf

¹⁰ http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/itemlongdetail.cfm?item_id=3366

¹¹ Viz dokumenty na http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/itemlongdetail.cfm?item_id=3366.

¹² Více informací viz www.mkcr.cz.

¹³ Např. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1784>

nyní nazývaného Europeana, jehož testovací verze je dostupná na <http://www.europeana.eu/>. Zde nalezne návštěvník kromě informací o projektu také dotazník, jehož cílem je zjistit názory, požadavky a očekávání návštěvníků portálu (a potenciálních budoucích uživatelů Europeany). Finální verze portálu by měla být spuštěna v listopadu 2008 a předpokládá se, že v té době budou prostřednictvím Europeany zpřístupněny téměř dva miliony digitalizovaných objektů včetně knih, fotografií, map, zvukových nahrávek, filmů a archivních záznamů z evropských knihoven, archivů, muzeí a audiovizuálních sbírek. Toto číslo se bude postupně zvyšovat, tak jak se k projektu budou připojovat další instituce a jak bude probíhat digitalizace a zpřístupňování dalších materiálů.

(Konec dokumentu)